

גיבור שלא נלחם בטחנות רוח

לגרמנים יש הברון מינכהאוזן, לספרדים דון קישוט, ולצרפתים טרטרין – בדאי מוג לב, בן העיירה טרסקון שבפרובנס, יציר דמיונו של הסופר אלפונס דודה. זהר ויעקב שביט יצאו לדרום צרפת בעקבות הדמות ויוצרה, ובדרך הגיעו גם להרצל

כתבו: זהר ויעקב שביט

הקדושה התיזה עליו מים קדושים ושמה קץ לסכנה. מאז 1975 חוגגת העיר באותו היום גם את שובו של טרטרין ממסעו באלג'יריה. כך התחברה האגדה העתיקה עם אגדה חדשה – האגדה על בן העיירה הדגול, טרטרין.

תיירים שהגיעו לעיר בעקבות טרטרין ביקשו לבקר בביתו – בית פרובנסלי טיפוסי, עם גג רעפים אדומים. פרנסי העיר החליטו לספק את דרישת המבקרים, ובשנת 1985 רכשו בעבורו בית מן המאה ה-19 בשדרות איטם (55 bis boulevard Itam), שצויד ברהיטים ובבגדים בני התקופה, בכלי נשק ובפוחל-צים, וגם בעדויות ובמסמכים המעידים על הקריירה הספרותית שלו. מאחורי הבית ניטע גן המשחזר את גנו האקזוטי של טרטרין, ובו עץ באובב, עצי קוקוס, מנגו, דקלים ובננות, גן המעניק לאורחים תחושה שהם נמצאים באפריקה המשוונית.

טרסקון אינה העיר היחידה שהתודעה העצמית שלה, ובעיקר מקומה על מפת התיירות, נשענים על דמות ספרותית. כדי שדבר כזה יקרה צריכים הספרים לזכות להצלחה גדולה, והגיבור – לזכות בחיים שמעבר לדפי הספר. טרטרין זכה לכך בזכותו של אלפונס דודה, הסופר בן המאה ה-19, שהנציח את מעלליו בספרים "טרטרין איש טרסקון" ו"טרטרין בהרי האלפים". הספרים נעשו פופולריים מאוד, עובדו לבמה והוסרטו, תורגמו לשפות שונות וגם

דולי הגוזמאים באו מעיירות קטנות. על מקום מגוריו של דון קישוט איש לה מנשה (La Mancha) אומר סרוונטס כי "בשמו איני רוצה להיזכר" בשל עליבותו, ואילו הברון מינכהאוזן יצא להרפתקאות תינו המופלאות מהעיירה בודנוורדר (Bodenwerder) שעל גדות הנהר וזר (Weser), עיירה קטנה לא הרחק מהנובר, הנקראת היום על שמו – מינכהאוזנשטט (Münchhausenstadt). גם בן דמותם הצרפתי, טרטרין (Tartarin), שכונה "מלך טרסקון", יצא למסעותיו באלג'יריה ובאלפים השווייצריים מעיירה קטנה ושמה טרסקון (Tarascon).

טרסקון היא עיירה בת כ-13 אלף תושבים השוכנת על הגדה המזרחית של הנהר רון (Rhône), שבמערב פרובנס. תיירי ישראל שתהילתו של טרטרין לא הגיעה לאוזניו רק חולף לידה בדרכו מאוויניון (Avignon) לארל (Arles). היא מפורסמת במצודה שבה (Château de Tarascon), שעיקרה נבנה במאה ה-15, ויש בה מוזיאון טקסטיל (Le musée Souleïado) מעניין ומומלץ. מאז 1474, בכל יום ראשון האחרון בחודש יוני, נערכת בעיר חגיגה ססגונית (Fêtes de la Tarasque) לציון הריגתו של היצור המפלצתי טרסק, שעל שמו נקראת העיר. טרסק נהג להגיח מן הנהר ולטרוף עוברים ושבים, עד שמרתה

↑ בכל חודש יוני חוגגים בטרסקון את שובו של טרטרין מהרפתקאותיו באלג'יריה
צילומים: ג'ראר מרין
Gérard Marin

זכו לחיקויים. בשביל הקורא הצרפתי היה טרטרין לבן דמותו המקומי של דון קישוט, אבל אל תתבל-בלו: מדובר בדמות שונה ממנו בתכלית.

הוא לא צד אפילו ארנבת

דודה, שהשתקע בפריז ב־1857, היה סופר ומחזאי פורה, ובשנותיו האחרונות זכה לפרסום ולהצלחה, בעיקר בזכות "הרפתקאותיו המופלאות של טרטרין איש טרסקון" ו"מכתבים מן הטחנה". הספר הראשון ניזון מרשמי מהמסע שערך בחורף של 1861–1862 באלג'יריה, ואילו האחר הושפע מהמפגש שלו עם המשורר הפרובנסלי פרדריק מיסטֶרל, שעורר את התלהבותו מהחיים בדרום צרפת.

לא רבים מקוראי העברית מכירים את טרטרין, אולי משום ששמו לא הפך שם נרדף לבדאי וגור־זמאי, כמו הברון מינכהאוזן, או לאדם החי בתוך המציאות שבדה, כמו דון קישוט. גם העלילות שבהן היה מעורב לא היו מסעירות או דמיוניות במיוחד, ואולם, דווקא משום כך, טרטרין הוא גיבור אנושי ואמיתי יותר משני האחרים.

אמנם, כמו דון קישוט, גם טרטרין השקיט את צמאנו להרפתקאות באיסוף כלי ציד, בהתהדרות בלבוש של צייד ובעיקר בניסיונות חוזרים ונשנים להפוך את סיפורי המעשיות שלו למציאות. אלא שבמקרה של טרטרין, אין הדברים

אמורים בבן אצילים, אלא באדם

ש"בנפשו התמזגו דון קישוט

וסנצ'ו פנסה", כך אומר

עליו דודה.

אלפונס דודה

טרטרין מדבר עברית

לא רבים מקוראי העברית של ימינו מכירים את יצירתו של אלפונס דודה (1840–1897), שנמנה עם אצולת הסופרים של צרפת במחצית השנייה של המאה ה־19. אבל עלילותיו של טרטרין תורגמו לעברית כבר בשנות העשרים של המאה הקודמת. את הספר הראשון תרגם אשר בן ישראל ב־1920, ומאז הן תורגמו בעמיים נוספות: ב־1966 על ידי משה בן שאול (סדרת מצפן/מסדה) וב־1989 על ידי דניאלה בנבנישתי (סדרת כתר/כתר). הספר השני ("טרטרין בהרי האלפים") תורגם על ידי בן ישראל ב־1926, ואחר כך על ידי דניאלה בנבנישתי, כחלק השני של הספר בהוצאת כתר.

"מכתבים מן הטחנה" ראה אור בשני כרכים בתרגום יעקב שטיינברג, בהוצאת הספרייה החקלאית ב־1919. הספר תורגם שוב על ידי ש' אליצור ב־1959, ותשעה מה"מכתבים" נדפסו מחדש בספרון שראה אור בספריית תרמיל ב־1975. עוד ספר של דודה, "בארץ המכאוב" (La Douleur: aux pays de la douleur), תורגם לעברית על ידי מיכה פרנקל וראה אור בשנה שעברה בהוצאת נהר ספרים. בספר זה מתאר הסופר את מאבקו במחלת העגבת שחלה בה בגיל צעיר, כמו סופרים אחרים בני הזמן, וממנה ככל הנראה גם נפטר ב־1897 כשהוא בן חמישים ושבע בלבד.

דודה והרצל: על ציונות והקשר הספרותי

לאלפונס דודה יש, אולי, קשר עקיף לתולדות הציונות. ברשימה ביומן מיוני 1895 מספר הרצל על שיחה עם דודה (שהודה באוזניו כי הוא אנטישמי). הרצל סיפר לו על כוונתו לכתוב ספר למען היהודים ועליהם. "ורומ?" שאל דודה. "לא", השיב הרצל, "מוטב ספר לגברים בני חיל!" ועל כך אמר דודה: "הרומן דרכו לשאת [את הבשורה - ז"ש] הלאה אל המרחקים. ראה 'אהל הדוד תום'". אולי בשיחה זו נרע הזרע לחיבור "אלטנוילנד", שכתב הרצל כמה שנים לאחר מכן.

הרב בציד שפנים, הבחין פתאום במשהו שנראה לו שחור וענקי. "טרטרין איש טרסקון השתק... היצור התכופף, רחרח את הקרקע, זינק, התגלגל, נסוג בדהרה, ואחר כך חזר ונעצר בבת אחת... זה היה האדיה, לא היה לו צל של ספק!... עכשיו כבר היה אפשר להבחין בבירור בארבעת טלפיו הקצרים, ברעמת הצוואר הנהדרת שלו ובשתי עיניים, שתי עיניים גדולות שצצו באפלה... הוא כיוון את נשקו לעברו - אש! פאף! פאף!... זהו זה. אחר כך זינק לאחור וסכין הצייד באגרופו. ירייתו של איש טרסקון נענתה ביללה נוראה". האם יש צורך לומר שחיית הטרף האימתנית לא היתה אלא חמור ננסי, שכמותו נפוצים הרבה באלג'יריה?

טרטרין עבר עוד הרבה הרפתקאות מדומות, ולבסוף חזר לטרסקון בלוויית גמל שנכרך אחריו, ושאותו הציג בפני תושבי טרסקון כעד נאמן למסעות הצייד שלו. מה קרה לגמל בטרסקון? האם חי בגן הטרופי שבחצר הבית? זאת לא נדע. מכל מקום, טרטרין לא נתפס כשקרן, וזאת כפי שכותב דודה: בכל מה שהשמש הים תיכונית נוגעת "היא נוהגת בהגזמה" מצד אחד, ו"מלבינה כל שקר" מצד אחר.

הטוחן הזקן ומעשה השדים

ספר אחר של דודה זכה להצלחה רבה גם בקרב קוראי העברית כבר

יותר משהיה מלא התלהבות אבירית ושאיפה לעלילות גבורה, היה בדאי חביב שאינו מזיק לאיש; פרובינציאלי, כרסתן, נהנתן, תמים ומוג לב, שלא יצא מעולם מתחומי העיירה. טרטרין לא העז לחצות אפילו את הגשר העובר מעל לנהר, ומובן שלא הרחיק עד מרסיי. הוא אפילו לא צד ארנבת מימיו - הארנבת היחידה שנותרה בטרסקון הייתה ערמור מית מדי בשביל צידי העיירה - ואריה אמיתי ראה רק בקרקס שנטע את אוהלו בכיכר הארמון. הצורך לתת ממש לסיפורי המעשיות שהרבה לספר ולגינוני הגבורה שהפגין הם שדחקו אותו בסופו של דבר לעשות מעשה ולצאת לצייד אריות בהרי האטלס כדי לא לאבד את אמונם של תושבי טרסקון. לא נתאר כאן את כל עלילותיו המופלאות והמביכות של טרטרין באלג'יריה. נספר רק כי אחר צהריים אחד יצא לבדו, מצויד ברובה ועמוס באוהל, אל המדבר, כלומר לפאתי העיר, ולפתע חש בריח של אריה באוויר. טרטרין, בעל הניסיון

צ בכל שנה נערכת חגיגה ססגונית לציון הריגתו של היצור המפלצתי טרסקו, שעל שמו נקראת העיר. טרסק נהג להגיח מהנהר ולטרוף אנשים, עד שמים קדושים הצילו את המצב. צילום: ג'ראר מרין
Gérard Marin

בתחילת המאה העשרים. מדובר בקובץ הסיפורים "מכתבים מן הטחנה" (Lettres de mon moulin). תעשיין הטקסטיל וחובב ציון א"ש הירשברג מספר בספרו "ארץ המזרח" (1900), שמצא בספריית אחת המושבות ספר של אלפונס דודה (לצד ספרים של אמיל זולה, אז'ן סי ו"חבריהם הצרפתים"). כוונתו ככל הנראה לספר "מכתבים מן הטחנה". הקורא מצא במכתבים תמונה אידיאלית של חיי הכפר ושל נופיו: תיאורים מתפעמים של העדרים החוזרים מן המרעה, של תפוחי הזהב מזן ולנסיה, היפים והאדור מים, שתוכם מלא עסיס ארגמן, הגדלים מתחת שמי הים התיכון הצחים. גם שבחי האור, השמש, היין, הזיתים, הלבנדר וגגות הרעפים דיברו ודאי אל לבו. ואכן, תיאורי הנוף של ה-Midi – המרחב הים תיכוני של צרפת – כמו גם מראות ארל הציורית וערבות המרעה של ביצות קמארג (Camargue), הם מציורי הנוף היפים ביותר של פרובנס, שהועלו על הכתב עוד לפני שנפוץ שמעו של האזור הזה ברבים והביא אליו נחילי תיירים.

המיתוס של פרובנס הרומנטית-אוטופית המל-אה בבני אדם מהטיפוס ה"טרטריני" זכה לתחייה, בעיקר במדריכי תיירים. ואולם, נזכור, הפסטורליה הים תיכונית לא מנעה מטרטרין לנסות להימלט מהמקום על כנפי הדמיון. ההפך הוא הנכון. העיירה הסמוכה לטרסקון, פונווי (Fontvieille), התקנאה בשכנתה, שיפצה טחנת קמח ישנה, קראה לה "הטחנה של דודה" (Moulin de Daudet), והפכה אותה למוזיאון קטן. טחנת הקמח היא אתר של נוסטלגיה לכפר שממנו הביאו אליה שיירות של חמורים את החיטה, עד ששמה לה קץ המודרניזציה בדמות טחנות המופעלות בקיטור. הטוחן הזקן, אבא קור-ניל, שהטחנה שלו עתידה להיסגר בגין אותן טחנות חדישות, מכנה את הקיטור "מעשה שדים". כנפיהן של מאות טחנות הקמח חדלו להסתובב מעל לחורשות האורנים, ורובן נהרסו. כדאי לטפס אל הגבעה שעליה עומדת הטחנה. לא הרחק משם נמצאת טירת מונטובן (Château de Montauban), שהיתה ביתו של דודה החל משנת 1864, ויש בה היום מוזיאון קטן המוקדש לו וגם למוצגים נוספים. ©

פרופ' זהר שביט – מלמדת
ביחידה למחקר התרבות
באוניברסיטת תל אביב

פרופ' יעקב שביט – מלמד
בחווג להיסטוריה של עם
ישראל באוניברסיטת תל
אביב

מוחלץ חסע אחר

אם אתם רוצים לפנק את החיך ואת העין ולזכות בחוויה בלתי נשכחת, אנו ממליצים מאוד על מסעדת La Cabro d'Or (עז הזהב, בפרובנס/אילית), הנמצאת בעמק למרגלות העיירה היפהייה לה בודה-פרובנס (Les Baux-de-Provence). המסעדה נמצאת במלון של רשת רלה א שאטו (Relais & Châteaux), כעשרים קילומטרים מזרחית לטרסקון ולא רל. לעומת העיירה שלמעלה, המתנוססת מעל לסלעים צחיחים ויופיה הוא יופי של סלעים ואבן, המסעדה והמלון (שלא שהינו בו מטעמי כיס) שוכנים בגן ירוק וגדול מלא בצמחייה ובמפלי מים. אם היינו צריכים לימין את גן העדן – כך היינו מדמינים אותו. למסעדה כל מיני תפריטים קבועים ואילה קרט. היא לא זולה: המחירים נעים בין ארוחת תפריט שמחירה 68 אירו לשלוש מנות, או 49 אירו לשתי מנות, כולל שתי כוסות יין, וארוחת יום ראשון ב-85 אירו או 68 לשתי מנות, ובלי יין. המחירים אלה קרט גבוהים בהרבה. במנות הראשונות זכור במיוחד הרביולי לנגוסטין, במנות העיקריות מדליוני העגל והטלה, ומהקינוחים – שחמט השוקולד הקאריבי השחור לבן על מצע שקדים קלויים ומעדן הפטל על מצע של בייסקוויט לימון ומקפא משמש. את כל אלה ליוונו בין פרובנסלי מיקב קטן ששמו אחוזת סנט ברטה (Mas Sainte-Berthe), שגם הוא שווה ביקור. החוויה בלתי נשכחת.

מיקום: Les Baux-de-Provence, Route d'Arles

טלפון: 33-4-90-543-321

אינטרנט: www.lacabrodror.fr